

Baptistid Teise maailmasõja eelses Riigikogus

ÜLLAS LINDER
PhD, emerütpastor

Vaimulike ja aktiivsete usklike osalemist Teise maailmasõja eelses Riigikogus on seni vähe uuritud. Teema on aktuaalne, sest vaimulikud tegutsevad poliitikas ka tänapäeval.

Artikli piiratud mahu tõttu käsitletakse käesolevas uurimuses ainult ühte uskonda, seades eesmärgiks tutvustada Teise maailmasõja eelsesse Riigikogusse kuulunud baptiste ning vaadata nende tegevust tollaegse baptistiliidu kontekstis. Baptistide uurimise muudab huvitavamaks töö, et Eesti iseseisvudes nad alles hakkasid sisenema kõrgpoliitikasse.

Uurimist alustades oli kindlalt teada kaks baptistist Riigikogu liiget – Voldemar Korjus ja Karl Kaups (Toomla 1999: 259, 271). Töö käigus õnnestus teada saada

ka kolmas – Gustav Kroon. Temast kirjutas autor varem ühes allkirjastamata ajaleheartiklis ([Linder] 2012). Uurimuse materjalide alusel on peetud üks konventsietekanne (Roostalu, Linder 2017).

Artikli aluseks on arhiivi- ja trükimaterjalid.

PARLAMENTI PÜRGIIVAD BAPTISTID

Baptistikoguduste pastoritele ei olnud pastoriamet sageli ainuke töö ega ka leivateenimisamet, nad võisid esineda mõnda muud ametit rõhutades ning Riigikogusse kandideerinud baptistid ei tarvitsenud üldse olla pastorid. Nii võib mõni baptistist poliitik olla meile tänaseni tundmatu. – Autor kasutab sõna „pastor“, sest see on ühetähenduslik. Enne Teist maailmasõda kasutati baptistikogudustes ametlikult sõna „jutlustaja“.

Töö käigus selgusid mitmete edutult Riigikokku kandideerinud baptistide nimed. Kuigi käesoleva uurimuse eesmärk ei ole kõigi kandideerinud baptistide leidmine, on tuvastatud isikute nimed baptistiliidu suhtumise mõistmiseks välja toodud. Richard Kaups (1934) esitab andmeid kõigist artiklis nimetatud

baptistidest peale Gustav Krooni ja Gustav Vilbiksi (järgnevalt on toodud olulisemad leheküljed): Eduard Annert 42, 84, Eduard Johannson (Heinla) 30, 32, Karl Kaups 32, 56–57, Richard Kaups 58–59, Jaan Koplik 125–126, Voldemar Korjus 73–74, Johannes Lipstok 27–28, 36–38, Daniel Heinrich Matson 24–25, 32, 34, Villem Männama (Männamaa) 25, 53, 69, Adam Podin 58–59, 69, 189–193, Tõnu Saarmann 137–138, Mihkel Silde 38–39, Aleksander Sündeva 34–35, Andres Tetermann 108–109, Hendrik (Hindrek) Tuttar 162–167, Juhan (Johannes, Johan) Tähe 188.

Baptistide kandideerimist parlamenti võib jagada nelja perioodi.

Esiteks. 1917. aastal tutvustas baptistide ajakiri Teekäija Asutava Kogu valimisteks loodavat Kristlikku Liitu (Evangeliumi Vennaste-, Baptisti-, Evangeliumi Kristlaste-koguduste ja Luteruse kiriku usklikude esitajad 1917). Asutava Kogu esimestel valimistel (1918) kandideerisid selle liidu nimekirjas baptistidest Andres Tetermann, Daniel Matson ja Adam Podin (Valimiste! 1918). Viimasest sai Kristliku Rahvaerakonna kandidaat Asutava Kogu teistel valimistel 1919. aastal (Kristliku Rahvaerakonna tegevusest 1919). Ükski baptistist kandidaat ei saavutanud Asutava Kogu valimistel edu. Neid aastaid võib nimetada ettevalmistavaks perioodiks Riigikogu valimistele.

Teiseks. I ja II Riigikogu valimistel (1920 ja 1923) kandideeris Eesti Rahvaerakonna nimekirjas vähemalt üks baptist – Johannes Tähe. Põllumeestekogude nimekirjas kandideerisid I Riigikogusse Jaan Koplik ja Gustav Kroon ning II Riigikogusse Gustav Kroon. II Riigikogu valimistel oli Rahvuslik-Vabameelse Partei nimekirjas Hendrik Tuttar (Riigikogu valimised 1920, 1920b; Eesti Rahvaerakond seab üles Eesti Riigikogusse järgmised tuntud poliitikamehed, seltskonna tege-lased, teadusmehed ja rahvaelu tundjad 1923; Põllumeeste nimekirjad 2. riigikogu valimistel 1923; RA, ERA.80.2.120, 3). II Riigikokku pääses asendusliikmena Gustav

Kroon. Sel perioodil ei ole märgata baptis-tide organiseeritud tegevust parlamenti jõudmiseks.

Kolmandaks. Organiseeritud kandi-deerimine III–V Riigikogusse (1926, 1929, 1932) Eesti Rahvaerakonna ja Rahvusliku Keskerakonna nimekirjas (viimane oli Eesti Rahvaerakonna ja Kristliku Rahvaerakonna liitumisel tekkinud erakond). Eesti Rahvaerakonna nime-kirjades kandideerisid 1926. aastal Karl Kaups, Voldemar Korjus, Johannes Lipstok, Tõnu Saarmann, Mihkel Silde, Aleksander Sündeva ja Johan Tähe. 1929. aastal kandideerisid Eduard Annert, Karl Kaups, Richard Kaups, Voldemar Korjus, Johannes Lipstok, Villem Männama, Mihkel Silde, Aleksander Sündeva, Juhan Tähe ja Gustav Vilbiki. 1932. aastal kandideerisid Rahvusliku Keskerakonna nimekirjas Eduard Johannson, Johannes Lipstok ja Adam Podin (Eesti Rahvaerakonna kandi-daatide nimekirjad III. riigikogu valimistel 15., 16. ja 17. mail 1926. a.; Rahvaerakonna kandidaatide nimekirjad riigikogu valimistel 1929. a.; Rahvusliku keskerakonna kandidaadid 1932). Viimases allikas on „Johanson“. Et tegemist on Eduard Johannsoniga, näitab RA, ERA.80.5.55, 11. Lisaks kandideeris IV Riigikogusse Kristliku Rahvaerakonna nimekirjas Adam Podin (RA, ERA.80.4.27, 7). III Riigikokku sai asendusliikmena Voldemar Korjus.

Neljandaks. Parteide keelu tingimustes kandideeris 1938. aastal Riigikogu II koja ehk Riigivolikogu valimistel edukalt Karl Kaups.

PEALIIN JA KÕRVALLIINID

Baptistidele tõi Riigikogu valimistel edu kandideerimine Põllumeestekogude ja Eesti Rahvaerakonna nimekirjades. Need erakonnad olid omavahel teravas konkurentsis.

III Riigikogu valimiste ettevalmistamise ajast on säilinud koopia baptistiliidu esimehe Johannes Lipstoki ja juhatuse liikme Karl Kaupsi kirjast Jaan Tõnissonile. Koopial on ainult Karl Kaupsi allkiri,

tõenäoliselt oli tema kirja koostaja, kes saatis kirja allkirjastamiseks edasi Johannes Lipstokile. Kiri on tõend baptistide organiseeritud kandideerimistest Eesti Rahvaerakonna nimekirjas. Kiri näitab, et tuntumaid baptiste soovisid oma nimekirja mitmed erakonnad – Johannes Lipstok oli II Riigikogu valimistel loobunud kandideerimast Põllumeestekogude nimekirjas ja Eesti Rahvaerakonnale oleks sobinud ka Adam Podin, kes oli aktiivne Kristlikus Rahvaerakonnas (Kiri Jaan Tõnissonile 1926).

Baptistide jaoks kujunes Eesti Rahvaerakonna ja Rahvusliku Keskerakonna nimekirjas kandideerimine pealiiniks (see ei ole ajalooliselt kasutatud termin, vaid hinnang ja mugav sõna käesolevas uurimuses). Lisaks kandidaatide arvule näitab seda Teekäija käitumine, mis tõstis esile ainult seda liini. III Riigikogu valimiste eel ilmus erakonna valiku ja poliitilise platvormi kohta kaks sarnast programmilist artiklit, üks Teekäijas ja teine Postimehes. Postimehe artikli autori initsiaalid võib järeldada, et mõlema autoriks oli Karl Kaups.

Teekäija artikkel põhjendas usklike poliitikasse mineku vajadust. Sisemine inimene allub Jumala riigile, välimine Eesti Vabariigile. Riigiasjades osalemisest loobumine ei ole enam põhjendatud. On saabunud riigi rahuliku ülesehitamise aeg. Otsuse peatõukejõududeks olid kiirelt langev kõlblus, usklike positsiooni nõrkus ja Piibli väljatõrjumine avalikust elust (samas 20 000 vabakoguduslikku usklikku ja nende sõpra alluvad seadustele ja toetavad riiki), koolis süvenev Jumalavastane propaganda ning laste sundimine pidudest ja tantsudest osa võtma, usalduse kadumine erakondade vastu, nii et ei tea enam, keda valida. Oma erakonda ei jõua enam luua ja see oleks ka keeruline. Kristliku Rahvaerakonnaga ollakse vastuolus, kuigi erakond pakkus koostööd. Kõige parem oleks minna erakonnaga, kes on usu pooldaja, kuid koguduste ja kirikute küsimuses erapooletu. Nii valiti

Eesti Rahvaerakond, kes on valmis ühele või kahele inimesele võimaldama pääsu Riigikogusse (Usklik kodanik tulevasel riigikogu valimisel 1926).

Postimehe artikkel vastandas ametliku ja isikliku usu. Esimest esindab Kristlik Rahvaerakond, kes näeb vabakogudustes ainult põlatud sektet. Isiklikku usku edendavate vabakirikute liikmeid ja sõpru on Eestis ligi 20 000, neil pole seni olnud võimalust seadusandluses kaasa rääkida. Nüüd loodetakse üks või kaks esindajat saada Riigikogusse. Esimeseks ülesandeks on rahva kõlbelise elu tõstmine. Püüeldakse kõigi usundite ja koguduste

Baptistide jaoks kujunes Eesti Rahvaerakonna ja Rahvusliku Keskerakonna nimekirjas kandideerimine pealiiniks.

ühenduste võrdsusele. Kirikute maad vabakogudusi väga ei huvita. Kool peab olema kaitstud iga ilmavaate, usundi ja poliitika propaganda eest, olema kõlbeliselt kõrge. Hoolekande alal tuleb silmas pidada koduta ja vaimupuudega lapsi, invaliidistunud töölisi ja vigastatud sõdureid. Majanduse parandamiseks tuleb piirata väljaminekuid, riigi keskaparaati ja ametnike arvu. Sissetulekuid tuleb tõsta põllumajanduse toetamise, eriti kasutamata maade tarvitusele võtmise kaudu. Eesti Rahvaerakond on keskerakond. Usklik ei peaks end siduma mõne tiivaga, et teistega mitte vastuollu sattuda. Erakond on usu suhtes sõbralik ja kirikute küsimuses erapooletu. Selle kava ja sihid on usklikele üldjoontes vastuvõetavad. Erakond on rahvusliku iseloomuga ja tema tegelaste hulgas on isikuid, kelle

vastu tuntakse usaldust (Usuühingute liidu juhatuse liige K. 1926).

Neid kahte artiklit lugedes kerkib üles rida küsimusi.

Esiteks. Kas baptistide programm oli kooskõlas Eesti Rahvaerakonna omaga? – Eesti Rahvaerakonna programm ütles usu kohta ainult seda, et usk on iga inimese isiklik asi ja riigil tuleb kiriku suhtes osutada heasoovlikku erapooletust. Seda võib pidada sõbralikkuseks usu suhtes. Baptistide seisukohtadega sobis, et erakond pidas end keskerakonnaks, soovis valitsusaparaati kokku tõmmata ja ametnike arvu vähendada, toetada põllumajandust, võtta kasutusele uusi maid (Eesti Rahvaerakonna lähem tegevuskava kolmandas riigikogus 1926: 3, 5, 8, 12–14).

Teiseks. Kes olid need isikud Eesti Rahvaerakonnas, kelle vastu tunti usaldust? – Mõeldud on ilmselt eelkõige Jaan Tõnissoni. Karl Kaups ei varjanud oma sümpaatiat tema vastu. Ta mõõnis, et vaimulikule tööle oli koostöö temaga kasulik ja paranes ühiskonna suhtumine vabakogudustesse (Kaups 1938: 176–179; Vahitorn 1939; Mineviku teedel 1966: 88). Jaan Tõnisson üritas koostööd Karl Kaupsiga jätkata ka Riigivolikogus ja luua opositsioonirühma. Karl Kaups keeldus selles osalemast, sest oli baptistiliidu esimees ning seal oli igasuguste poliitiliste vaadetega inimesi. Ka võimud oleksid võinud kogudustele raskusi tekitada. Jaan Tõnisson sai temast aru ja sõbralikud suhted säilisid. Karl Kaups teatas valimiste peakomiteele, et seisab põhiseaduslikul alusel, ei liitu ühegi rühmitusega, ka mitte Isamaaliiduga, ja hääletab oma südame-tunnistuse järgi (Mineviku teedel 1966: 92, 98).

Kolmandaks. Artiklite sõnavara nägi ühises poliitikas osalejatena ka teisi vabakogudusi, mitte ainult baptiste. Kas ja kellega see koostöö toimus? – Koos baptistidega kandideeris vähemalt neli metodisti: Rudolf Kurg, Aleksander Kuum, Jaan Puskay ja Ferdinand Tombo. Ferdinand Tombo nimi on soovitava kandidaadina ära

toodud juba kirjas Jaan Tõnissonile (1926) ja seega oli koostöö temaga kokku lepitud pealiini algusest peale. Teistesse vabakogudustesse kuuluvate kandidaatide otsimisel tekivad samad raskused mis baptistide puhul – nad ei tarvitsenud kandideerida oma uskkonna nimel.

Metodistidega koos tegi Karl Kaups ka valimiskampaaniat (vt allpool). Kuna metodistide ajakiri Kristlik Kaitsja ühtegi artiklit kandidaatide ega nende programmide tutvustamiseks ei avaldanud, siis jääb mulje, et kandideerimine oli nende erainitsiatiiv, mitte uskkondade tasemel koostöö. Teiste vabakoguduste kandidaate autor ei leidnud. Evangeeliumi kristlaste ajakirjas Evangeeliumi Kristlane oli aga üks kandideerimist tauniv lühiartikkel (Hingekarjased, loobuge poliitikast! 1929).

Kuigi vastased iseloomustasid Jaan Tõnissoni „igatlaadi baptistide ja adventistide juhina“ (T-s 1926), vabakoguduste poliitilist ühtse juhtimisega tegevust ilmselt kunagi ei olnud. Vabakoguduste koondis, mida juba 1926. aastal toimivana nimetati, oli 1929. aasta valimiste järel veel vormistamata. Ebaedu valimistel hakkas tekitama pessimismi. IV Riigikogu valimiste eel kiitis Postimees veel Eesti Rahvaerakonna ja vabakoguduste koostööd. Teekäijas oli Karl Kaupsi toon enne valimisi lootusrikas, pärast pettunud. Tema arvates jäi kolm valikut: kas loobuda poliitikast (vähemalt erakonnapoliitikast), moodustada vabakoguduste koondis või lasta igahel tegutseda, nagu tahab, ilma ühise liinita (Vabakoguduste koonduse kõnekoosolek 1926; Vabakoguduste asjaosaliste koondis 1929; Kaups 1929; Vahitorn 1929).

V Riigikogu valimistel kandideeriski veel ainult kolm baptisti. Esinemine laiemalt vabakoguduslastena võis aga tuua baptistidele hääli ka teiste vabakoguduste pooldajatelt.

Neljandaks. Kas koostöö Eesti Rahvaerakonnaga oli baptistidel ainus liin? – Olid olemas ka pealiinist kõrvalekaldujad või kõrvalliinid. Kristlik Kaitsja kirjutas

1929. aastal etteheitvalt, et keegi baptist kandideerib Riigikogusse sotsialistide nimekirjas. Seda artiklit tsiteeris Karl Kaups, kuid ei mõistnud kandideerijat hukka. Samas teatas ta, et mõned usklikud kandideerisid Kristlikus Rahvaerakonnas (P. 1929; Vahitorn 1929b). Karl Kaups ei uurinud välja või ei avaldanud pealiinist kõrvale jäänud usukaaslaste nimesid – võib-olla ei tahtnud ta neid reklaamida. Sotsialistide nimekirjas kandideerijat ei õnnestunud ka selle uurimuse kirjutamise käigus kindlaks teha, võib-olla plaan ei saanudki teoks. Kristliku Rahvaerakonna nimekirjas oli vähemalt üks baptist – Adam Podin, kes järgmistel valimistel erakondade ühinemisega pealiinile asus.

VALIMISKAMPAANIATEST

Autoril õnnestus leida infot ainult Karl Kaupsi valimiskampania kohta. III Riigikogusse kandideeris ta Läänemaal, valimiskampaniat tegi aga hoopis Tartus, kus Vanemuise saalis oli kõnekoosolek. Karl Kaups esines seal koos metodist Johannes Karlsoniga, kes ise ei kandideerinud. IV Riigikogusse kandideeris Karl Kaups Tartumaal, Tallinnas ja Läänemaal ning kõnekoosolek oli jällegi Tartus. Koos Karl Kaupsiga kõnelesid seal metodist Aleksander Kuum ja keegi ameeriklane (Koosolek usulise huviga kodanikkudele 1926; Vabakoguduste koonduse kõnekoosolek 1926; Viimased valimiseelsed kõned Tartus 1929; Viimasel valimiseelsel koosolekul 1929). Tundub, et valimised olid nende koosolekute korraldamisel rohkem ettekäändeks, eesmärk oli tõmmata tähelepanu kogudustele. Ka ajakirjandust ei püütud või ei osatud kampanias ära kasutada – pealiini tutvustav artikkel ilmus Postimehes ainult kaks päeva enne valimisi.

Tõenäoliselt lootis Karl Kaups III Riigikogu valimistel vabakoguduste ja enda isiku populaarsusele Läänemaal, ning mitte ilma põhjusega. Vabakogudustel oli hääle võitmisel Eesti Rahvaerakonnale seal oluline roll. Poliitilised konkurendid

esinesid valimiste järel üsna teravate rünnakutega nii baptistide kui ka Jaan Tõnissoni aadressil. Jaan Tõnisson küll väitis, et hääled ei tulnud ainult tänu vabakogudustele, kuid andis koostööle nendega hea hinnangu (Maiste 2001: 75–77; T-s 1926; Elutarkus rahva häälest. Millest tuli võit ja millest kaotus 1926; J. Tõnisson baptistide juhina 1926; -n 1926).

Kuigi Karl Kaups sai III Riigikogu valimistel Läänemaal parima tulemuse erakonnas, jäi ta ometi Riigikogust välja, sest sinna pääses erakonna juhatus otsusel teine kandidaat. Valija ei saanud anda häälet kindla isiku heaks, vaid ühe või teise erakonna poolt. Ta pidi leppima sellega, kuidas erakonnad olid nimekirjad kokku seadnud. Valija võis kandidaadi ära märkida ja sellega öelda, et näeks teda nimekirjas esikohal, kuid selle mõju oli väike (Mineviku teedel 1966: 88; Jaakson 1926).

Tõenäoliselt esinesid kandidaadid kohalikel kihutus- koosolekutel.

Niisugune valimissüsteem pärssis tõenäoliselt valimiskampaniaid. Keskenduti vaid erakondade poliitika ja juhtfigureid propageerimisele. Ajalehenimekirjades oli minimaalne info – sageli ainult kandidaadi nimi ja amet või positsioon ühiskonnas. See ei soodustanud kandidaatide isiklikku vastutust.

Tõenäoliselt esinesid kandidaadid kohalikel kihutuskosolekutel. Näiteks Põllumeestekogud korraldasid Läänemaal I Riigikogu valimiste eel 39 kihutuskosolekut ja II Riigikogu valimiste eel 36 kihutuskosolekut (Maiste 2001: 25–26). Võib arvata, et nad esitasid oma

erakondade üldisi vaateid ja baptistid ka oma usulisi seisukohti.

Ilmselt sundis varasem kogemus Karl Kaupsi Riigivolikogu valimiskampaaniat tõsisemalt võtma. Pealegi olid need isikuvalimised, mida kasulikuks muutuks peeti (Karlson 1938) ja kandidaatide vastutus oli suurem.

Riigivolikogusse kandideerimisel korraldas Karl Kaups oma valimisringkonnas Hiiumaal 30-päevase selgitusreisi. Oluline osa oli tema koostööl kogudustega. Karl Kaupsi kandidaadiks seadnute allkirjad ja teised vajalikud dokumendid esitas valimiste peakomiteele Kärkla baptistikoguduse pastor Eduard Heinla. Valimiskampaania ajal pidas Karl Kaups ka jumalateenistusi ja korraldas koguduse asju. Karl Kaupsi poolt hääletanutest olid umbes neljandik baptistid, suurem osa luterlased, väiksem osa õigeusklikud. Talle oli ka teravat vastuseisu (Mineviku teedel 1966: 93–95; RA, ERA.84.1.1848, 1; Saard 2009: 201).

KOLMANDA BAPTISTIST RIIGIKOGU LIIKME LEIDMISE LUGU

Esimene vihje Gustav Krooni isikule tuli ilmalikust ajakirjandusest. Põllumeestekogude ajalehe Kaja ühele mürgisele artiklile Jaan Tõnissoni ja baptistide suhete kohta vastas Postimees, et Põllumeestekogude nimekirjas valiti II Riigikokku ka üks Läänemaa palvevend ja ettelugeja ning nende hääletoru (Kaja) oli üliõnnelik (J. Tõnisson baptistide juhina 1926; Ratsutamine baptistide kukil 1926).

Artiklis nime ei nimetatud. Otsingutes kandis vilja järelepärimine Torontosse Läänemaalt pärit Asta Kaupsile, Karl Kaupsi miniale. Ta teatas e-kirjas autorile 7. mail 2010, et tegemist oli Gustav Krooniga, Ridala baptistikoguduse liikme ja kõnelejaga. Seda oli vaja kontrollida, kuid Ridala baptistikoguduse arhiiv on hävinud.

Sinalepa valla perekonnakirja andmetel oli Gustav Kroon baptist, Teekäijas on aga teade, et ta oli hoopis Mäevalla

(Sinalepa) priikoguduse kandev töäjõud (RA, EAA.2950.1.64, 288; Dahl 1935). Emeriitpastor Aare Tamm teatas 28. mail 2011 telefoni teel autorile, et Mäevalla koguduse liikmenimekirjas ega üheski protokollis Gustav Krooni nime ei esine.

Autori arvates võis Gustav Kroon Mäevalla koguduse töös osaleda ka Ridala kogudusse kuuludes – NKVD agent „Mägi“ ütles oma ettekandes, et Gustav Kroon „oli tuntud ka uskliku inimesena, esinedes loengutega palvelates“ (RA, ERAF.130 SM.1.1987 II, 5).

Kõike seda arvesse võttes pidas autor põhjendatuks käsitleda Gustav Krooni baptistina. Tõenäoliselt oli ta Ridala baptistikoguduse lihtliige.

II RIIGIKOGU ASENDUSLIIGE GUSTAV KROON

Gustav (Kustas) Kroon sündis 13. juunil 1872 Sinalepas. Nõukogude võim arreteeris ta 1941. aastal. Süüdistuskokkuvõttes on öeldud, et ta oli Riigikogu liige ja vallakohtu esimees, kulakliku partei Põllumeestekogud liige, kontrrevolutsioonilise organisatsiooni Isamaaliit liige ja valla osakonna esimees ning sõjalis-fašistliku organisatsiooni Kaitseliit liige, ja et ta on kulak, kellel oli 50-hektariline majapidamine ning ta palkas töäjõudu – kolm inimest. Tehti ettepanek saata süüasi NKVD juures olevale erinõupidamisele, rakendada kõrgeimat karistusmäära mahlaskmise läbi ning konfiskeerida Gustav Krooni vara. Gustav Kroon suri 4. juunil 1942 Kirovi oblastis vangistuses loomulikku surma. Ta rehabiliteeriti kuriteo koosseisu puudumise tõttu postuumselt 1990. aastal (RA, EAA.1249.1.153, kirje 89 1872. aastal; RA, ERAF.130 SM.1.1987, 21–22, 26–29). Viimases allikas on Riigikogu kohta valed aastaarvud, ka teiste andmete täpsuses võib kahelda.

Kuigi asendusliige, kuulus Gustav Kroon II Riigikogusse peaaegu kogu selle tööaja – II Riigikogu volitused algasid 31. mail 1923 ja Gustav Kroon läks sinna 25. juulil 1923 (Toomla 1999: 41, 44).

Gustav Kroon

Foto: rahvusarhiiv

Põllumeestekogude selle perioodi märksõnadeks olid põllumajandus, eraomandus ja kristlus (Graf 2000: 168–169) ning Gustav Krooni sõnavõttud näitavad, et ta järgis seda liini. Gustav Kroon võttis Riigikogus sõna neli korda.

Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseaduse arutamisel ütles ta, et popsidele tuleks anda maad riigi tagavara- maast ja talukohti ei tohiks lõhkuda. Taluomanike ja popside vahekorrd tuleks kokkuleppe teel kindlaks määrata. (II riigikogu. IX istungjärk. Protokollid nr. 253–302 [1925], veerud (edaspidi v) 1206–1207).

Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse muutmise seaduse arutelul ütles Gustav Kroon, et seda seadust pole eriti tarvis. Tööandjatel ja töötajatel on teineteist vaja ja see viib kokkuleppele. Sellele reageeris üks kolleegidest väitega, et Gustav Kroonile olevat kõne eest korv õlut lubatud. Gustav Kroon vastas karsk- lasena, et pole 37 aastat õlut pruukinud

ja keeldub ka Ungari punasest, mida talle pakutakse (*ibid.*, v 1878–1879, 1902).

Arupärimisele usuõpetuse korraldamise kohta koolides reageeris Gustav Kroon sõnavõttuga, et elame ristirahva maal ja oleme usuõpetuse valguses kasvatatud. Usuõpetuse alus on piibliraamat ja seda tuleb tingimata koolis tarvitada (II riigikogu. X istungjärk. Protokollid nr. 303–348 [1926], v 2250–2251).

Gustav Kroon valiti piirituse ja alkohoolsete jookide müügi seaduseelnõu läbivaatamise erikomisjoni, kus ta tegi kolm rangemaks muutvat parandus- ettepanekut, mis ei läinud läbi. Protokoll on napp ega võimalda ettepaneku sisu täpselt kindlaks teha (II riigikogu. III istungjärk. Protokollid nr. 62–97 [1924], v 15–16; RA, ERA.80.2.441, 37). Ta valiti ka eelarvekomisjoni ja selle II alam- komisjoni, mille temaatikaks olid raha- ja kaubandus-tööstusministeeriumi ning riigi tulude eelarve ja riigi võlad (II riigikogu. X istungjärk. Protokollid nr. 303–348, v 532; RA, ERA.80.2.492, 2).

Baptistlikud allikad vaikivad Gustav Krooni tööst Riigikogus ja see võib näidata negatiivset suhtumist tema tegevusse.

Gustav Kroon oli aktiivne tegelane Sinalepa vallas (see ei mahu käesoleva uurimuse teema alla). Tema Riigikogu- toimikus on taotlused puududa Riigikogu koosolekutest, et osa võtta vallanõukogu tööst (RA, ERA.80.2.2566, 1, 4, 6, 8, 10, 14, 15, 20, 22, 23, 29, 31). Riigikogus võttis ta aga sõna vaid siis, kui teema teda isiklikult puudutas.

Voldemar Korjus

Foto: rahvusarhiiv

Autori arvates oli põhjus selles, et Põllumeestekogude nimekirjas valiti II Riigikokku Eesti poliitika suurkujud Karl Einbund (Kaarel Eenpalu), Johan Laidoner, Konstantin Päts, Jaan Teemant ja Jüri Uluots (viimase vahetas välja Gustav Kroon) (Toomla 1999: 41–51). Seega oli erakonnal eestkõnelejaid piisavalt ja Gustav Kroonile jäi hääletaja roll.

Baptistlikud allikad väikivad Gustav Krooni tööst Riigikogus ja see võib näidata negatiivset suhtumist tema tegevusse. Ta kuulus Riigikogusse just pealiini väljakujunemise ajal, kuid ei läinud sellega kaasa (seda näitab hilisem Isamaaliidu vallaosakonna juhtimine tema poolt). Vastuargumendiks on, et Gustav Kroon oli koguduse lihtliige, baptistid väljaspool kodukanti teda ei tundnud ja tema poliitikas osalemine neile huvi ei pakkunud.

III RIIGIKOGU ASENDUSLIIGE VOLDEMAR KORJUS

Voldemar Leopold Korjus sündis Haapsalus 25. märtsil 1875. Ta oli eelkõige tuntud Tallinna Viladelvia baptistikoguduse pastoriina. Ta valiti korduvalt Eesti baptistiliidu juhatuse liikmeks. Ta suri 23. juunil 1961 New Yorgis (Jutl. Voldemar Korjus † 1961).

Voldemar Korjus tuli III Riigikogusse 4. detsembril 1928 Jakob Westholmi asendajana. III Riigikogu viimane istung toimus 26. märtsil 1929. Seega tegutses ta Riigikogus alla nelja kuu. Teda ei valitud komisjonidesse ja ta ei võtnud kordagi sõna. 15. ja 16. veebruaril 1929 hääletas ta nimelisel hääletamisel kahel korral poolt. Tegu ei olnud sisuliste küsimustega, koosolekul rakendati venitamistaktikat (Toomla 1999: 51, 53; III Riigikogu. VIII istungjärk. Protokollid nr. 200–241 [1929], v 626, 706, 1777).

Autori arvates jäi vaimulikus tegevuses väga aktiivne Voldemar Korjus Riigikogus passiivseks sellepärast, et tööd lõpetavas parlamendis ei olnud uustulnukale enam kohta. Sissetöötanud meeskond mõtles juba töö lõpule ja uutele valimistele. Neil kandideeris ka Voldemar Korjus, kuid edutult. Aga see, et erakond tema nimega uuesti välja julges minna, oli positiivne hinnang tema isikule.

RIIGIVOLIKOGU LIIGE KARL KAUPS

Karl Kaups sündis 29. detsembril 1888 Kärddlas. Ta oli tuntud pastorina, kirjamehena ja Eesti baptistiliidu juhina. Ta suri 8. oktoobril 1968 New Yorgis (Leinateade (pealkirjata) 1968).

Karl Kaups võttis Riigivolikogu täiskogus sõna 19 seaduseelnõu arutamisel. Ta kuulus rahvakasvatuse ja -kultuuri komisjoni. Majanduskomisjoni täiendatud koosseisus kuulus ta III alamkomisjoni, mis tegeles kohtuministeeriumi ja siseministeeriumi 1939/1940. aasta eelarve läbivaatamisega, seejärel IV alamkomisjoni, mis tegeles haridusministeeriumi 1940/1941. aasta eelarvega (Riigivolikogu stenograafilised

Karl Kaups

Foto: erakogu

aruanded. I koosseis. I ja II istungjärk. 1.–45. koosolek 1938, 37–38; III ja IV istungjärk. 46.–102. koosolek 1939, 103; RA, ERA.84.1.925, 177–178; RA, ERA.84.1.928, 164–166).

Karl Kaups rääkis Riigivolikogus Hiiumaa laeväihendustest, sadamatest, reisijate olmetingimustest, rannasõidupurjekate kaubaveost (mis on vajalik ka meremeeste väljaõppeks), kalapüügist, saagi säilitamisest ja realiseerimisest, maanteedest ja bussiliiklusest, kauba sisse- ja väljaveost, Kärkla kalevivabrikust, tööliste õigustest, palgata ja elamistingimustest, pensionist, tööinvaliididest, pensionieelikute töö hoidmisest, lasterikastest peredest, saare põldudest, heinamaadest ja karjamaadest, talude killunemisest pärijate vahel, maksude alandamise vajadusest ja toetustest põllumeestele, põllumajandusmaa suurendamise võimalustest, turbaelektrijaama vajadusest, arstiabi tasemest, Kärkla haiglast, arstide puudusest, kohtuhoone puudumisest, õpetajate palkadest,

koolikorraldusest ja rahvamajadest; ta ei olnud nõus haridusministriiga, kelle arvates oli Hiiumaa 50 aastat teistest maha jäänud (Riigivolikogu ... 1.–45. koosolek, 73–74, 125, 515; 46.–102. koosolek, 203–207, 750–751, 1004; 103.–178. koosolek, 48–49, 312–313, 679–680, 709, 731–732, 852).

Usust ja moraalist rääkides ütles Karl Kaups, et usualal on Eestis täielik demokraatia, kuid uskkondade endi vahel on väärnähteid. Esineb juhtumeid, kus lastel on jumalateenistustest osavõtmise pärast koolis pahandusi. Lastel peaks olema teatud südametunnistuse vabadus. Haridusministeerium peaks kontrollima kino, teatri, reklaami, raamatute ja raadio mõju õpilastele. Sopakirjandus tuleks riigi heaks maksustada. Pühakodade ehitamise ja remondi puhul on probleemiks kallid projekteerimine. Ehitusprojektide tunnustamisel on korruptsiooni. Ta pooldas seisukohta, et Kristust kuulutatakse kõigile rahvastele nende oma keeles, aga see ei peaks olema taimelavaks kadaklusele. Mureks olid lodevus abielus, sündide vähenemine, kuritegevus, alkoholism, halvad jutud, kurjavandumine, tööpõlgu-rite ümberkasvatamine, suguhaigused. Suureks kasvatuslikuks teguriks pidas ta isiklikku eeskujut. Ta oli seisukohal, et usuteaduskonda peaksid toetama need, kes seal oma õpetajaid saavad ette valmistada (Riigivolikogu ... 1.–45. koosolek, 514–515; 46.–102. koosolek, 86, 101–102, 208–209, 330, 832; 103.–178. koosolek, 376, 558, 561, 680, 852; RA, ERA.84.1.925, 421; RA, ERA.84.1.928, 402).

Karl Kaups puudutas rahvuslikke ja riiklikke küsimusi. Eestlased peaksid saama ka nende ametikohtadele, mis on võõramaalaste käes. Muulased peaksid õppima eesti keelt. Iseseisvus peab tulema ka majandusalal. Eestis ei ole rahvuslikku vaenu ega teiste põlgamist, seepärast on Jumal eesti rahvast õnnistanud. Vale on ülistada seda, mis tuleb võõrsilt. Oluline on rahvustunne, kultuur, rahvuslik ühtsus. Igapäev peaks olema tunne, et elab

õigusriigis ja võib alati õigluse eest välja astuda (Riigivolikogu ... 1.–45. koosolek, 380–382; 103.–178. koosolek, 48–49, 557–561).

Veel üleriigilisi teemasid: tööjõuprobleemid põllumajanduses, uudismaad, taristu, maksustamine, pangandus, pensionid, Esimese maailmasõja ja Vabadussõja invaliidid, bürokraatia, arstiabi, haridussüsteem, karjalapsed, lasterikkad ja vaesed pered ning baaside leping (Riigivolikogu ... 1.–45. koosolek, 515, 567–568; 46.–102. koosolek, 207–209, 469–472, 832–833, 945; 103.–178. koosolek, 64, 66, 163, 337, 375–376, 560, 679, 709, 768, 778, 917, 983, 1011; RA, ERA.84.1.925, 519; RA, ERA.84.1.928, 430–431).

Eesti baptistlikes trükistes ei antud teoloogilist põhjendust Riigikogusse pürgimisele ja välismaiste eeskujude järgimise kohta autoril andmeid ei ole.

Autori hinnangul kuulus Karl Kaups Riigivolikogus aktiivsete liikmete hulka. Tema sõnavõttude temaatika oli lai. Eelkõige lähtus ta oma Hiiumaa valijate ja vähem kaitstud inimeste huvidest. Ta suutis ühendada oma usklikkuse ja vaimulikud ametid poliitiku ülesannetega. Samas ei saa tema ja kogu Riigivolikogu tööle ilma spekuldeerimata sügavamalt hinnangut anda, sest baaside leping ning okupatsioonid ei lasknud paljusid otsuseid realiseeruda ja praktikas proovida.

BAPTISTILIIDU SUHTUMINE TEGUTSEMISSE RIIGIKOGUS

Baptistidele on omane arusaam riigi ja kiriku lahutatusest ja nende osalemine

poliitikas näib olevat sellega vastuolus. Aga riigi ja kiriku lahutatuse käsitlemine usklike ja koguduste passiivsuse või apoliitilisusena ei ole ka valdav arusaamine. Eesti baptistlikes trükistes ei antud teoloogilist põhjendust Riigikogusse pürgimisele ja välismaiste eeskujude järgimise kohta autoril andmeid ei ole. Teekäija põhjendas pealiini põhimõtete tutvustamisel senise suhtumise muutmise vajadust päevakajaliste argumentidega (Tärk 1934; Usklik kodanik tulevasel Riigikogu valimisel 1926; Saumets 2010).

Tegelikult olid baptistid valdades ja linnades juba enne Eesti iseseisvumist aktiivsed: nende hulgas oli vallatalitajaid, kohtupresidente, linnavolikogude liikmeid (Johannson 1909), ka Gustav Krooni võiks kohalikuks poliitikuks pidada. Tõenäoliselt pani tekkinud vabadus osa Eesti baptiste aktiivsemalt tegutsema juba kõrgemal tasemel.

Autorile hakkas silma geograafiline jaotus, nimelt olid kõik Riigikogusse kandideerinud baptistid pärit või töötasid piirkonnas, kus asuvad Eesti kõige vanemad baptistikogudused: Läänemaa, Hiiumaa, Pärnu ja Põhja-Eesti. Kas koguduste pikem ajalugu pani sealseid inimesi vaatama ühiskonnale avarama pilguga? Aga pilt on vastuoluline – kõige vanemate koguduste hulka kuulub ka Tallinna I (Kalju) baptistikogudus, kelle vastuseisust tööle Riigikogus on juttu allpool.

Teekäijas ilmus Riigikogu valimiste teemal ainult üks artikkel ja kolm artikli osa ning need on Karl Kaups kirjutatud, lisaks oli teadaanne Karl Kaups valimisest Riigivolikokku ja üksikud laused artiklites (selliseid lauseid võib olla veel) (Usklik kodanik tulevasel Riigikogu valimisel 1926; Kaups 1929; Vahitorn 1929, 1929b, 1938, 1940; Karl Kaups 50-aastane 1938). Gustav Krooni kuulumise kohta Riigikogusse ei ole autor leidnud üldse baptistlikke allikaid. Allikate vähesus viitab baptistikoguduste ja koguduseliikmete huvi vähesusele või isegi tõrjuvale hoiakule Riigikogusse pürgimise ja seal

töötamise suhtes. Teateid otsesest vastuseisust on mitu.

Baptistiliidu konverentsil 1919. aastal (see oli enne I Riigikogu valimisi) ilmnes kahetine seisukoht. Karl Kaups ütles seal, et poliitikasse segamine ja sellest osavõtmine on liidu tööle suureks kahjuks tulnud. Poliitiline kihutustöö ja parteivõitlus mõisteti hukka, kuid ühiskondliku ameti vastuvõtmist ja sellesse sündsate isikute valimist ei keelatud, teatud juhtudel peeti seda kasulikuks (Protokoll Eesti Baptisti Ühenduse Konverentsilt 1919). Mõne aastaga muutusid Karl Kaupsi seisukohad „poliitikasse segamise“ kasuks. Allikast ei saa küll täpselt aru, millised olid Karl Kaupsi vaated ja millised konverentsi seisukohad.

1929. aastal kirjutas Karl Kaups, et ilmalikkudes lehtedes hurjutatakse usklike ja vaimulike poliitikasse minekut ning samal arvamusel on ka mitmed usklikud (Kaups 1929).

Samal aastal esitas Tallinna I baptistkogudus liidu konverentsile küsimuse, kas baptistijutlustaja võib aktiivselt osa võtta poliitikast, kandideerida Riigikogusse jne. Küsimust arutati liidu eestseisuse (juhatuse) koosolekul, millest võtsid teiste hulgas osa Johannes Lipstok (liidu esimees), Adam Podin ja Voldemar Korjus. Asuti seisukohale, et igapäevale peaks jääma piiramatu vabadus, ning küsimus saadeti liidu konverentsile. Konverents andis selle edasi Vendade Kogule. Vendade Kogu oli liidu ülemkohus ja selle esimees oli Juhan Tähe (EKBLA, Eesti Baptisti Koguduste Ühenduse Eestseisuse Protokoli raamat 1920–1934, 229, 232; EKBLA, Eesti Baptisti Koguduste Ühenduse Protokollid 1926–1929, 106–107; Kaups 1934: 188.) Nii olid otsustajate eesotsas alati Riigikokku kandideerinud mehed, kes iseenda tegevust muidugi ei kritiseerinud. Edasisest lahenduskäigust autor jälgi ei leidnud, tõenäoliselt lasti küsimusel ununeda.

Vastuseis tekkis ka siis, kui Karl Kaups kandideeris Riigivolikogu liikmena uuesti baptistiliidu esimeheks. Ta ütles, et ei

või Hiiumaa rahvast petta, astudes tagasi Riigivolikogust. Hiiumaa usklikud on tema kuulumise Riigivolikogusse tunnistanud vajalikuks ja õigeaks. Ta valitigi taas liidu esimeheks (Mineviku teedel 1964).

Teadaolevatest andmetest ei piisa, et hinnata Riigikogu töö pooldajate ja vastaste osakaalu baptistiliidus. Liidu juhtkonna liikmete suhtumine oli ilmselt valdavalt positiivne. Seda näitavad organiseeritud kandideerimine (pealiin) ja kandideerijate nimekiri. Johannes Lipstoki andmetest järeldub, et vähemalt üheksa kandideerijat kuulus erinevatel aegadel baptistiliidu juhatusse (J. L. 1933), ka liidu esimehed.

Vastuolude tõttu liidus arvas Karl Kaups oma mälestustes, et saadikutöö ei kõlba vaimulikule. Aga tema ei tundnud end poliitikuna, vaid Issanda sulasena ega kahetsenud oma tööd Riigivolikogus.

Vastuolude tõttu liidus arvas Karl Kaups oma mälestustes, et saadikutöö ei kõlba vaimulikule. Aga tema ei tundnud end poliitikuna, vaid Issanda sulasena ega kahetsenud oma tööd Riigivolikogus (Mineviku teedel 1966: 103).

Paguluses oli baptistide suhtumine Voldemar Korjuse ja Karl Kaupsi osalemisse Riigikogus heatahtlik (Jutl. V. L. Korjus 80-a. 1955; Jutl. Voldemar Korjus † 1961; E. M. 1954; Karl Kaups 75-aastane 1964). Eesti Vabariiki meenutati siis

nostalgiliselt ja selle heaks tegutsemist pahaks ei pandud. Heatahtlikkust võis võimendada tõik, et väliseesti baptistide ajakirja Usurändur toimetajaks oli sel perioodil Karl Kaupsi vend Richard Kaups, kes oli ka ise Riigikogusse kandideerinud.

Autori hinnangul oli poliitika baptistiliidus kitsa ringkonna huvi, kuid need olid valdavalt kogudustes mõjukad inimesed. Baptistidest Riigikogu saadikute sõnavõttud ei olnud vastuolus liidu mõtteviisiga. Karl Kaups kasutas oma tegevust poliitikuna ka vaimuliku töö huvides ja püüdis vältida negatiivseid mõjusid kogudustele.

KOKKUVÕTE

Artikli peamiseks eesmärgiks oli tutvustada Teise maailmasõja eelsesse Riigikogusse kuulunud baptiste. Voldemar Korjus ja Karl Kaups olid juba varem teada. Autori töö oluliseks tulemuseks oli Riigikogu liikmete seast kolmanda baptisti, Gustav Krooni leidmine, mis sai küll avalikustatud juba enne uurimuse lõplikku valmimist ühes mitteakadeemilise ajalehe artiklis.

Baptistid olid varem osalenud kohalikus (linna või valla) poliitikas, Eesti iseseisvuses hakati püüdlema Riigikogusse. Uurimus teadvustas pealiini olemasolu baptistide poliitilistes püüdlustes, mis seisnes baptistide praktilises koostöös Eesti Rahvaerakonna ja selle järglase Rahvusliku Keskerakonnaga. Esmakordsed olid Gustav

Krooni, Voldemar Korjuse ja Karl Kaupsi Riigikogu-tegevuse tegelik uurimine ja katse hinnata baptistide suhtumist töösse Riigikogus. Ühegi Riigikogusse kuulunud või kandideerinud baptisti poliitilise tegevuse kohta baptistiliit ametlikku seisukohta ei väljendanud ning ka üldhinnangut sellele tegevusele ei andnud.

Artikli kõige olulisemaks tegelaseks kujunes Karl Kaups, kes oli pealiini ideoloog ja Riigivolikogus aktiivne sõnavõtja. Gustav Kroon jäi provintsi-poliitikuna Riigikogus oma erakonna (Põllumeestekogud) tuntud tegelaste varju, kuid ütles talle olulistest küsimustest mõnikord seisukoha välja. Tema poliitilised vaated ei olnud kooskõlas pärast tema kandideerimist tekkinud pealiini omaga. Voldemar Korjus oli Riigikogus väga lühikest aega ja jäi seal passiivseks. Kõigi kolme saatust mõjutas oluliselt Eesti okupeerimine Nõukogude Liidu poolt: Gustav Kroon suri vangistuses ning Karl Kaups ja Voldemar Korjus paguluses.

Käesoleva uurimuse kõrvaltulemuseks oli Riigikogusse edutult kandideerinud baptistide nimekirja avaldamine (autor ei väida, et see nimekiri on täielik).

Autor loodab, et Karl Kaupsi tegevus ja suhted Jaan Tõnissoniga ning Gustav Krooni isik pakuvad huvi ka teiste leajaloo uurijatele ja käesolev uurimus leiab koha laiemas vaimulike poliitilise tegevuse analüüsis.

KASUTATUD ALLIKAD

DAHL, H. V. (1935). Uutest usuühingutest meie Liidus. – Teekäija, 5, 77.

E. M. (1954). Karl Kaups 65-aastane. – Usurändur, 1, 13.

Eesti Rahvaerakond seab üles Eesti Riigikogusse järgmised tuntud poliitikamehed, seltskonna tegelased, teadusmehed ja rahvaelu tundjad. (1923). – Postimees, 24. aprill, 4.

Eesti Rahvaerakonna kandidaatide nimekirjad III. riigikogu valimistel 15., 16. ja 17. mail 1926. a. (1926) – Postimees, 4. mai, 6.

Eesti Rahvaerakonna lähem tegevuskava kolmandas riigikogus, 1926. Tartu: Eesti Rahvaerakonna keskkomitee.

EKBLA (Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidu arhiiv), Kirjavahetus 1926. Kiri Jaan Tõnissonile.

EKBLA, Eesti Baptisti Koguduste Ühenduse Eestseisuse Protokoli raamat 1920–1934.

EKBLA, Eesti Baptisti Koguduste Ühenduse Protokollid 1926–1929.

Elutarkus rahva häälest. Millest tuli võit ja millest kaotus. (1926) – Kaja, 20. mai, 4.

EVANGELIUMI VENNASTE-, BAPTISTI-, EVANGELIUMI KRISTLASTE-KOGUDUSTE JA LUTERUSE KIRIKU USKLIKUDE ESITAJAD.

- (1917). Kristlik liit. – Teekäija, 6, 79–80.
- GRAF, M. (2000). Parteid Eesti Vabariigis 1918–1934. Tallinn: TPÜ kirjastus.
- Hingekarjased, loobuge poliitikast! (1929). – Evangeeliumi Kristlane, 4, 63.
- II riigikogu. III istungjärk. Protokollid nr. 62–97. [1924]. Tallinn: Kirjastuse o.ü. „Täht“ trükk.
- II riigikogu. IX istungjärk. Protokollid nr. 253–302. [1925]. Tallinn: Riigi Trükikoda.
- II riigikogu. X istungjärk. Protokollid nr. 303–348. (1926). Tallinn: Riigi Trükikoda.
- III Riigikogu. VIII istungjärk. Protokollid nr. 200–241. (1929). Tallinn: Riigi Trükikoda.
- J. L. (1933). Liidu juhatuse koosseisud 1903.–1932. – Teekäija, 15/16, 145.
- J. Tõnisson baptistide juhina. (1926). – Kaja, 4. juuni, 5.
- JAAKSON, J. (1926). Meie valimise seaduse puudustest. – Postimees, 7. mai, 1.
- JOHANNSON, A. (1909). Juubeli aasta Eesti Baptisti ühenduses. – Teekäija, 3, 18.
- Jutl. V. L. Korjus 80-a. (1955). – Usurändur, 3, 9.
- Jutl. Voldemar Korjus t. (1961). – Usurändur, 5, 11.
- Karl Kaups 50-aastane. (1938). – Teekäija, 12, 181.
- Karl Kaups 75-aastane. (1964). – Usurändur, 2, 8.
- KARLSON, J. (1938). Keda valida Riigivolikokku? Isikuvalimise süsteem tagab rahu ja korra riigis. – Postimees, 16.02, 2.
- KAUPS, K. (1929). Vahitorn. – Teekäija, 8, 105.
- KAUPS, K. (1938). J. Tõnisson ja vabakoguduslik liikumine Eestis. – Jaan Tõnisson töös ja võitluses. Tartu: koguteose „Jaan Tõnisson“ komitee.
- KAUPS, R. (1934). 50 aastat apostlite radadel. E.B.K. Liidu kirjastus.
- Koosolek usulise huviga kodanikkudele. (1926). – Postimees, 12. mai, 7.
- Kristliku Rahvaerakonna tegevusest. (1919) – Ristirahva Pühapäevaleht, 11. märts, 43.
- Leinateade (pealkirjata). (1968). – Usurändur, 6–7, 16.
- [LINDER, Ü.] (2012). Gustav Kroon. 140 aastat sünnist ja 70 aastat surmast. – Kuulutaja (kristlik leht), 6/272, 9.
- MAISTE, M. (2001). Erakonnad ja poliitilised liikumised Läänemaal 1918–1940. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Mineviku teedel. (1964) – Põllu Vagudel, 27, 59.
- Mineviku teedel. (1966) – Põllu Vagudel, 31.
- N. (1926). Meie poliitiline osa ligemal ajal. – Postimees, 3. juuni, 1.
- P. (1929). Vana Kirik. – Kristlik Kaitsja, 6, 12 (92).
- Protokoll Eesti Baptisti Ühenduse Konverentsilt. (1919). – Teekäija, 7/8, 69–70.
- Põllumeeste nimekirjad 2. riigikogu valimistel. (1923). – Kaja, 18.04, 3.
- RA (Rahvusaarhiiv), EAA.1249.1.153. Verzeichnis der Geborenen und Getauften vom Jahre 1860 Febr. März bis 1880 inclusive in der Gemeinde Röthel.
- RA, EAA.2950.1.64. Посемейный списокъ волости Синалепъ. За 1910–19 г.г.
- RA, ERA.80.2.120. Pärnu. Rahvuslik-Vabameelse Partei kandidaatide nimekiri.
- RA, ERA.80.2.2566. G. Kroon.
- RA, ERA.80.2.441. II Riigikogu. Piirituse ja alkohooliste jookide müügiseaduse komisjoni protokollid 1924 a.
- RA, ERA.80.2.492. II Riigikogu. Riigi 1926/1927. a. eelarve komisjoni protokollid.
- RA, ERA.80.4.27. Kristliku Rahvaerakonna kandidaatide nimekiri IV Riigikogu valimistel 1929. a. Tallinna valimisringkonnas.
- RA, ERA.80.5.55. Rahvusliku Keskerakonna kandidaatide nimekiri Riigikogu V koosseisu valimistel 1932. a. Läänemaa valimisringkonnas.
- RA, ERA.84.1.1848. Riigivolikogu valimise toimik. Kandidaat: Karl Kaups.
- RA, ERA.84.1.925, 177–178. Majanduskomisjoni ja majanduskomisjoni täiendatud koosseisu protokollid 1939.
- RA, ERA.84.1.928, 164–166. Majanduskomisjoni ja majanduskomisjoni täiendatud koosseisu protokollid 1940.
- RA, ERAF.130 SM.1.1987. Кроон Густав Густавич.
- Rahvaerakonna kandidaatide nimekirjad riigikogu valimistel 1929. a. (1929). – Postimees, 12. aprill, 6; 13. aprill, 6; 14. aprill, 6.
- Rahvusliku keskerakonna kandidaadid. (1932). – Postimees, 20. mai, 5.

- Ratsutamine baptistide kukil. (1926). – Postimees, 5. juuni, 2.
- Riigikogu valimised. (1920). – Postimees, 28. oktoober, 2.
- Riigikogu valimised. (1920b) – Kaja, 9. november, 2.
- Riigivolikogu stenograafilised aruanded. (1938). I koosseis. I ja II istungjärk. 1.–45. koosolek. Riigi Trükikoda.
- Riigivolikogu stenograafilised aruanded. (1939). I koosseis. III ja IV istungjärk. 46.–102. koosolek. Riigi Trükikoda.
- Riigivolikogu stenograafilised aruanded. (1939/1940, 1940). I koosseis. V ja VI istungjärk. 103.–178. koosolek. Riigi Trükikoda.
- ROOSTALU, L., LINDER, Ü. (2017). Baptists in the Estonian Parliament during the first period of Estonian independence. – 4th international multidisciplinary scientific conference on social sciences & arts SGEM 2017. Albexna, Bulgaaria: STEF92 Technology Ltd, 351–358.
- SAARD, R. (2009). Hiiumaa ja hiidlased. Tallinn.
- SAUMETS, A. (2010). Riigi ja kiriku suhete ideed ning praktika ameerikaliku vabakirikliku paradigma taustal. – KVÜÕA Toimetised, 13, 277–282. – https://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2011/03/KVUOA_Toimetised_13_Saumets.pdf
- TOOMLA, J. (1999). Valitud ja valitsenud. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu.
- T-S. (1926). Mida kõnelevad valimiste tagajärjed. – Kaja, 20. mai, 2.
- TÄRK, O. (1934). Baptistid läbi sajandite. – Kaups 1934, 17.
- Usklik kodanik tulevasel riigikogu valimisel. (1926) – Teekäija, 7, 84.
- USUÜHINGUTE LIIDU JUHATUSE LIIGE K. (1926). Usklik kodanik III. riigikogu valimisel. – Postimees, 13. mai, 4.
- VABAKOGUDUSTE ASJAOSALISTE KOONDIS. (1929). Vabakogudused ja vähemuskoondised 4. riigikogu valimistel. – Postimees, 8. mai, 6.
- Vabakoguduste koonduse kõnekoosolek. (1926). – Postimees, 14. mai, 5.
- Vahitorn. (1929). – Teekäija, 15, 184.
- Vahitorn. (1929b). – Teekäija, 17, 208.
- Vahitorn. (1938). – Teekäija, 3, 34.
- Vahitorn. (1939). – Teekäija, 2, 30–31.
- Vahitorn. (1940). – Teekäija, 2, 30.
- Valimistele! (1918). – Ristirahva Pühapäevaleht, 19. jaanuar, 11.
- Viimased valimiseelsed kõned Tartus. (1929). – Postimees, 9. mai, 7.
- Viimasel valimiseelsel koosolekul. (1929). – Postimees, 12. mai, 7.